

DUA ÖĞRETİMİNİN BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE DEĞERLER EĞİTİMİNE KATKILARI

Mehmet AYAS*

Özet

İnanan insan için yaratıcısıyla iletişim yollarından biri olan dua, bireyin ruhsal dünyasına kulak verdiği ve durumunu rabbe arz ettiği bir haldir. Bu hal aynı zamanda bireyin duygusal alanını düzenlediği gibi toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini de sağlayabilmektedir. Günümüzde kaybedilen ya da ikincil plana itilen değer yargılarının tekrar ön plana alınması açısından yapılan çalışmalara dua ritüeli neler katabilir? Duaların değer oluşturmada etkisi ne ölçüdedir? Toplumsal yaşam açısından bireyi ne ölçüde donatabilir? Makale içeriğinde bu sorulara cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dua, değer, dua öğretimi, birey, toplum.

THE EFFECTS OF PRAY'S TRAINING ON INDIVIDUALS AND THEIR CONTRIBUTION ON THE VALUE EDUCATION

Abstract

One of the ways to communicate with people who believe that creative prayer, give ear to the spiritual world of the individual and the

---

* Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mehmet.ayas@gop.edu.tr

state is a state that supply to the Lord. This state also regulates the emotional field of social relations in a healthy way, as they may also provide execution. Nowadays lost or pushed to the background to the foreground again be of value judgments in terms of what the study may add to the prayer ritual? To what extent the effect of prayer on creating value? In terms of social life can equip individuals to what extent? Seeks answers to these questions in the context of the article.

Key Words: Prayer, value, prayer teaching, individual, society.

Giriş

Değer, insanın hem bireysel hem de toplumsal yaşamında onsuz hareket edemeyeceği olgulardan en önemlisidir. Sosyal bir varlık olan insan değerlerden yoksun bir toplumsal yaşamı idame ettirme imkânına sahip değildir. İnsanlar nesilden nesile kendi kültür mirasını aktarma ve yaşatma konusunda her devirde gayret göstermişler ve bunun kalıcılığı için gerekli yolları araştırmışlardır. Bu mirasın oluşumu ve korunmasında ise en etkili katkıyı sağlayan şey hiç şüphesiz inançlar olmuştur. İnsanların hayatlarına anlam katan, varlıkları üzerindeki sorgulamalara cevaplar sunan dinler, insanoğlunun değer anlayışlarına da en büyük katkıyı yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında insanlık değerlerinin ve mirasının en büyük oluşturucusu ve koruyucusu olarak dinleri görmemiz mümkündür.

İnsanlık için bu denli önem arz eden değer bir kavram olarak neyi ifade etmektedir? Değer, insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü olarak tanımlanabilir¹. Tanımdan da anlaşılacağı üzere değer, insanı anlamlı

---

¹ Kadir Ulusoy v.dğr., *Değerler Eğitimi*, Pegem Yay., Ankara, 2012, s.16

kılan olgudur. Toplumsal yaşam dışında dahi olsa fert olarak insanın yine değerlere ihtiyacı söz konusudur. Kendini ifade etmek, diğer canlılardan ayırtırmak için insan değere ihtiyaç duyar. Söz konusu birlikte yaşamak, toplumsal yapının işlevlerini disipline etmek ve sürdürmekse, değerlerin yaşatılması o topluluğun öncelikli görevi haline gelmektedir.

Değerler sosyal yapı içerisinde birçok işlevi yerine getirmektedir. Ulusoy ve Dilmaç'ın bu işlevler ile ilgili ifadeleri şu şekilde maddeleştirilebilir²;

1. Değerleri incelemek çoğu zaman tutum ve davranışları incelemekten daha işlevseldir.
2. Değerler insanların kişiliğinin oluşmasına katkı sağlamaktadır.
3. Değerler toplumda normal ve anormal davranışların belirlenmesinde önemli rol oynar.
4. Değerler bireylerin mutluluğu için gereklidir.
5. Değerler, insanlara yaşamlarında seçim yapmaları için rehberlik eder, yol gösterir.

Bir diğer sosyolog Fichter değerlerin, toplumda dayanışma aracı görevi gördüğünü, insanların davranışlarında iyi, yararlı ve istenilen ideal davranma yollarına sevk ettiğini ve kontrol aracı olarak işlevlere sahip olduğunu vurgular³.

Değerlerin nesilden nesile aktarılması görevi eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biridir. Aile ve çevrede informal olarak başlayan eğitim, okul çağında formal bir hal almış, toplumun yüzyıllar içerisinde oluşmuş değerlerini genç nesle öğretme görevini yerine getirmiştir.

---

² Ulusoy vd., *Değerler Eğitimi*, s.4-12.

³ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara 1996. s.150

Sanayileşme ile birlikte devam edegelen süreç ve özellikle Avrupa kaynaklı ideolojik gelişmelerin küresel etkileri neticesinde eğitim kurumları bu misyonu gerektiği ölçüde yerine getirememiştir. Gelişen teknoloji bilgi edinim yöntem ve araçları eğitim bilimine ve eğitim uygulamalarına büyük ivmeler kazandırmıştır. İnsanlar arasında bilgi ışık hızıyla akarken iletişim örgüsü bu hıza ve dinamizme uygun insani değerlerle donatılamamıştır. Bilgi çağı medeniyet çağına dönüşmemiştir. İnsan-insan, insan-toplum ilişkilerinde ahlaki ve insani nitelik çoğu zaman göz ardı edilebilmiştir. İletişim araçlarıyla, ne yazık ki, bilgi oluştururken ve aktarılırken değer oluşturulması ve aktarılması aynı düzeyde sağlanamamıştır. Dünya, doğal ve beşeri boyutlarıyla mutlulukla yaşanabilir olmaktan uzağa doğru yol almaktadır. Eğitim bilimleri açısından günümüzde çözümlenmesi gereken en temel sorunlardan birisi bu olsa gerektir.

Eğitimin nihai hedefi değer oluşturmak⁴, değerleri tutarlı bir kişilik ekseninde toplumsal ortamda yapılandırmak, bireyin ihtiyaç, beklenti, koşul ve özelliklerine göre yorumlayarak düşünce, duygu, davranış bazında eylem haline getirmiş bireyler yetiştirmektir. Ancak modernizm rüzgârıyla ötelenen ve dışlanan inançlardan yoksunluk, eğitimin bu hedeflerine ulaşmasını belli ölçüde engellemiştir. Dinlerin toplumsal ve bireysel düzenin ve dengenin sağlanmasındaki etkin rolleri bu dönemde devre dışı kalmış, metafiziksel dünya ihmal edilmiş ve değerlerden yoksun insanlık kendini ve çevresini acımasızca tüketme yarışına girmiştir. Bununla beraber küreselleşen dünyada toplumlar birbirlerini daha fazla etkiler hale gelmiş, popüler kültürlerin yerel değerler

---

⁴ Oktay Sinanoğlu, *Eğitimin Amacı*, <http://www.bilgicik.com/yazi/egitimin-amaci-prof-dr-oktay-sinanoglu/>, 04.06.2013.; Oliver Reboul, *Eğitim Felsefesi*, çv. Işın Gürbüz, İletişim Yay., İstanbul, 10991, s. 106.; Saffet Bilhan, *Eğitim Felsefesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara, 1991, s. 8.

üzerindeki etkinliklerini arttırmaları sonucu değerlerin mutlaklığı tartışılır duruma gelmiştir.

Bu çıkmaz için yeniden değerler üzerine dünya genelinde bir eğilimden bahsetmek mümkündür⁵. Okullarda, değerler eğitimi formal bir yapıda, her dersin içerisinde ayrı bir konu oluşturulmadan öğrencilere benimsetilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca okul içi çeşitli faaliyetler ile değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi istenmektedir⁶. Burada dikkat edilmesi gereken ise değerlerin davranışa yönelik boyutudur. Öğrenciler değerler eğitiminde rol model olabilecek eğitimciler görmek ister. İşin teorik kısmının ön plana çıkartılması değerler eğitiminin sadece teoriden öteye geçmemesini, bilişsel öğretimin bilgi ve kavrama basamağında kalmasını neden olur. Değerlerin eğitim içerisinde duyuşsal eğitimi kapsadığı da göz önünde bulundurulursa, değerlerin davranışa yönelik bir çalışma içerisinde olmasının gerekliliği daha açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Değerlerin bilgi kaynağı tartışmalarında iki temel yaklaşım vardır. Birincisi, dinlerin bilginin kaynağı olması çerçevesinde ele alınan görüşe göre değerlerin kaynağı yaratıcıdır. Diğeri ise felsefenin söylemi olan insan aklıdır⁷. Kaynak sorunu sadece değerlerin objektifliği ve subjektifliği neticesini gündeme getirmektedir. Her iki durum da değerlerin insanlar için gerekliliğinin öneminden hiçbir şey kaybettirmemektedir. Gerek dini referanslı eğitim modellerinde gerekse günümüz seküler eğitim sistemlerinde, değerlerin öğretimi ve davranış haline getirilmesi

⁵ Seyfullah Bazarkulov, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*, Ankara Üniv., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008. S.37

⁶ 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 2010/53 sayılı genelge, 18. Milli Eğitim Şurası Kararları.

⁷ Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temelleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1992, s. 14-16; Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara, 1994, s.110-113; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.40; Henri Bergson, *Dinin ve Ahlakın Kaynakları*, ç. Mahmut Özdil, İstanbul, 2011, s.10-11; Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İzmir, 1991, s.306-315.

hedeflenmektedir⁸. Bu hedeflere ulaşılmada dinlerin değer oluşturma, içselleştirme ve muhafazasındaki etkileri değerler eğitimi için öncelikli motivasyon kaynağı olmalıdır.

Günümüz ve geleceğimizin modern toplumları, insanlık ve medeniyetinin sürdürülebilmesi ve toplumsal yapının sağlamlığı açısından gerekli olan değerler için dini referanslardan yararlanmak hususunda çekingenlik göstermemelidir. Doğada var olanlar insanlık için ne kadar tabii ise dinler de insanlık için o derece doğal ve gereklidir⁹.

Dinler toplumun ve bireyin varlığa bakışını ve varlığı anlamlandırması konusunda yol gösterir. Aynı zamanda müntesipleri için gerekli gördüğü bazı uygulamalar ile bireysel ve toplumsal yaşamın düzenlenmesine büyük katkılar sağlamaktadır. Bu açıdan din ve dini uygulamalar değerlerin öğretilmesindeki en önemli yollardan birisidir.

Dini inanışların, dini uygulamalardan soyutlanması elbette düşünülemez. Bu uygulamalar içerisinde dua konusunun değerlerin öğretimi ve benimsenmesi noktasında ne gibi katkıları söz konusudur? Dua öğretiminin imkânlarından değerler eğitimi için faydalar elde etmemiz mümkün müdür? Dua kavramı ve uygulamaları çerçevesinde duanın değerler eğitimi açısından etkileri makalenin ana temasını oluşturmaktadır.

1. Dua Kavramı

Arapça bir kelime olan dua, Arapça 'da mastar olan "De-A-Ve" kökünden türetilmiştir. Genel olarak; "çağırarak, birini bir şeye sevk etmek, davet etmek, birini bir toplantıya, bir ziyafete ya da merasime

---

⁸ Milli Eğitim Temel Kanunu, madde 2.

⁹ bknz. Günay Tümer v.dğr., *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1993, s.39-42.

çağırarak, birini isimlendirmek, ölünün arkasından ağlamak suretiyle ağıt yakmak ve birini başkasına nispet etmek” anlamlarını taşımaktadır¹⁰.

Dua ıstılahi olarak bir işin yapılması veya yapılmamasını, Allah’ı medih ve sena yollu ve kulun zillet ve ihtiyacını ifade eden bir dil ile istemekten ibarettir¹¹. İslam’ın en temel şartlarından birisi ibadet, ibadetin özü ise duadır¹². Duayı diğer ibadetlerden ayıran temel faktör, biçim ve törenlerden alabildiğince soyutlanmış olmasıdır.

Duanın insan hayatında oldukça önemli etkileri vardır. Gerek teorik gerekse tecrübî gözlemler sayesinde, insan psikolojisi açısından duanın pek çok faydası vardır. Dua, insanın duygularını, algılarını, davranışlarını, ruhsal ve bedensel sağlığını, hatta maddi olayları değişikliğe uğratan etkiler yapabilmektedir. Ancak, dua eden kimsenin elde edeceği psikolojik değerlerin, bütünüyle o insanın inancına bağlı bulunduğu da bir gerçektir¹³.

Dua, ibadetin bir parçasıdır. İbadet nasıl insanın ruhunu düzenler ve güçlendirirse, dua da ruhu düzenler ve güçlendirir. Dua, zihnin bir takım kötü hayaller ve ihtiraslarla dolmasına ve insanın kötülöklere sürüklenmesine engel olarak bireyin ahlaki yapısına da katkı sağlar¹⁴. Bu nedenle uygun bir şekilde yerine getirilen dua, bireyin kendisinde sabır, tevekkül ve kararlılık gibi ahlaki duyguları geliştirir. Dua bireyin moral değerlerine katkı sağlar¹⁵.

¹⁰ Firuzabadi Mecidüddin, *Kamusü'l-Muhit*, C.4, Dua md., s.327-328, Darul Marife, Beyruth, trhsz.; Mevlüt Sarı, *El-Mevarid*. Bahar Yayınları, İstanbul, Trhsz, s.495; Mehmet Soysaldı., *Kur'an-ı Kerim'e Göre Dua*. Yeni Ufuk Neşriyat İstanbul: 1996, s. 13-16.

¹¹Kasım Kufuralı, “*Dua*” maddesi, MEB İslam Ansiklopedisi, 5. Bsk., C.3, s.650, İstanbul 1978.

¹²Ebu İsa Muhammed b. İsa Sevre Tirmizi., *Sünen-i Tirmizi*. Çev. Osman Z. Mollamehmetoğlu. Yunus Emre Yayınları, İstanbul, 1981, s.6.

¹³ Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,1993, s.227.

¹⁴ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 175.

¹⁵ Fikret Karaman, *Din ve Sosyal Hayat*, DİB yay., Ankara, 2011, s. 44.

Duanın bireyin iç dünyasına yönelik bir takım etkileri söz konusudur. Bunları genel anlamda şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁶;

1.1. Dua, kişinin kendisiyle ilgili gerçekleri keşfetmesini sağlar;

Dua, bir anlamda kişinin kendisiyle ilgili gerçeği bir bütün olarak keşfetmesine imkân veren bir “şuur genişlemesi”dir. Keyfiyetine, güçlü söylenişine, şiddetine bağlı olarak, ruh ve bedenimizi etkiler. Dua anında sanki şuurun derinliklerinde bir ışık yanar ve orada insan kendini olduğu gibi görür. Bencilliğini, hırsını, hatalarını, yanlış düşüncelerini, gurur ve kibrini keşfeder. Sonuçta ahlaki vazifelerini yapmaya hazırdır. Bununla birlikte fikri ve zihni alçakgönüllülüğü ve olgunluğu kazanmaya çalışır. Böylece insanın önünde iyiliğin yolları açılır. Dua sayesinde insan ruhsal bir dinginliğe kavuşur¹⁷.

1.2. Dua şahsiyetin yapılanmasında önemli fonksiyonlar icra eder;

Gerek ihtiyaçlar ve hatalar yüzünden Allah’a başvurmak, gerekse nimetleri sebebiyle O’nu hatırlamak ve anmak kişide psikolojik açıdan bir rahatlık, huzur ve mutluluk doğurduğu gibi, ahlaki arınmaya ve yücelmeye de yol açarak, gelişim safhalarındaki takılma ve sapmaların önlenmesinde ve şahsiyetin tamamlanmasında yapıcı bir fonksiyon icra eder¹⁸.

Duanın işlenen hata ve günahların insan vicdanındaki izlerini gideren ve ruhi arınmaya vesile olan bir tesiri vardır¹⁹. Ayrıca dua eden kimselerde var olan vurdumduymazlık, eksiklik, kıskançlık ve kötü

¹⁶ Bu konuyla ilgili olarak “İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Dua Anlayışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” isimli doktora çalışmamızın “Psikolojik Açıdan Dua” bölümünü incelenebilir.

¹⁷ Alexis Carrel, *Dua*. Çev. Alper Yüctürk. Yağmur Yayınları, İstanbul, 1967, s.36; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.231.

¹⁸ Selâhattin Parlador, “Dua”. *İslam Ansiklopedisi*, 1994,C.9, s. 533

¹⁹ Mecbure Doğan, *Dua'nın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997, s.24.

duygular, yerlerini iyiliğe, başkalarına iyilik yapmaya ve hayırlarını istemeye terk eder. Özellikle şahsiyetin yapılandırılmasında önemli etkileri olan duanın, fert üzerinde olumlu etkilerinin görülebilmesi için alışkın bir biçimde süreklilik kazanması gerekir²⁰. Bu nedenle Carrel, sık sık yapılan, alışkanlık haline gelen duanın karaktere etki ederek, onun temizlenip olgunlaşmasına yol açabildiğini belirtmektedir²¹.

1.3. Dua ferдин yalnızlık hislerini ortadan kaldırır;

Dua bireylerin dertlerini olduğu gibi sözlerle ifade etmelerine yardım eder. Dua bireylerin yüklerinin bölüşüldüğü, yalnız olmadığı hissini verir. Her derdini kendi kendine taşıyacak kimseler azdır. Bazen sıkıntılar mahrem mahiyette olabilir, onlar kimse ile paylaşamayabilir. Ama her şeyi bildiğine ve şahit olduğuna inanılan Yaratıcıya gönül rahatlığıyla dertler aktarılabilir. Bu paylaşımın insanın ruh dünyasında gerçekleşebilecek olumsuz gelişmelere fren olacağı herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir²².

Doyurulamamış sonsuz istek ve arzular bilinçaltına atılarak bireyde, umulmayan zamanlarda çeşitli bunalımlar ve iç sıkıntılar oluşturur. Dua ile içler boşaltılır, ümitler kuvvetlendirilir, korkular hafifler. Dua bireyin iç dünyasına eşsiz bir rahatlık verir, gerginlikleri giderir.

1.4. Dua güçlüklerle mücadele azmini artırır;

Duada, hiç durmadan güçsüzlükleri telafi etmeyi, zihinsel bazı hastalıklara yatkınlıkların sebep olduğu tehlikeleri hafifletmeyi, korku ve iç sıkıntısını tedavi etmeyi, tehlikeli içgüdülere gem vurmaya, yeniden

²⁰ Ali Şeriatî, *Dua*. Çev. Kerim Güney. İstanbul, 1993, Birleşik Yayınları, s.35.

²¹ Carrel, *Dua*, s.32.

²² Henry Link, *Dine dönüş*. Çev. Ö.Rıza Doğrul. Tan Matbaası, İstanbul, 1949, s. 189-190; Dale Carnegie, *Üzüntüyü Bırak Yaşamaya Bak*. Çev. Ö. Rıza Doğrul, KITSAN, İstanbul, Trhsz, s. 208.

şuurlanmayı, çok engin ve kabul sahibi olan bilince yükseltmeyi amaçlayan yapıcı ve yeniden düzenleyici süreçler söz konusudur²³.

Dua genel olarak insanın bütün ruhi faaliyetlerine bir güç ve canlılık sağlamaktadır. William James bunu “ister içinde olsun, istere dışında, gizli bir enerjinin açığa çıkması” olarak değerlendirir²⁴. Buna bağlı olarak dua vasıtasıyla Allah’la kurulan ilişki ve iletişim sayesinde ilahi enerjinin etkisi, ruhun ihtiyaçlarını karşılamaya, korkularını yatıştırmaya başlar. Böylece dua, normal bir durumda kişinin gücünü artırır, şuur düzeyinin yükselmesine ve idrak kapasitesinin keskinleşmesine imkân vererek, olağanüstü işleri başarabilecek güç ve yeterlilik kazandırır.

2. Dua Öğretiminin Değerler Eğitimine Katkıları

Duanın bireysel ve toplumsal alana yapabileceği etkileri özet olarak ifade edilmiş. Şimdi ise duanın, eğitimin hedefinde bulunan değerler alanına etkilerini ortaya koymak gerekecektir. Bu anlamda, dualardan dini manada dikkat edilmesi gereken bazı temel durumları ifade edersek bireyin değerler alanına yapabileceği katkıları da ifade etmiş oluruz.

2.1. Duanın yönelmesi gerekli tek muhatabı yaratıcıdır.

Kur’an’ın insana öğrettiği dua anlayışında, en başta Allah’ı, her şeyi bilen, yerli yerinde, en güzel bir şekilde yapıp eden, yegane olan; yarattıklarını çaresizliğe, ümitsizliğe terk etmeyen, ihtiyaçlarını karşılayan, tövbe, niyaz ve dualarını kabul eden biri olarak tanıyıp iman etmeyi ihtiva eder²⁵. (*) Cenab-ı Allah Kur’an’da kendisinden başkasına dua edilmesinin şirk olduğunu bildirmiş ve yasaklamıştır²⁶. İnsanlık tarihi boyunca peygamberlerin davetinin özünü oluşturan Allah’tan başkasına

---

²³ Pierre Marinier, *Dua Üzerine Düşünceler*. Çev. Sadık Kılıç, Nil Yayınları İzmir, 1991, Nil Yay., s. 33.

²⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.228.

²⁵ Bebek, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, s. 48.

²⁶ Yunus 10/106; Enam 6/63; Ahkaf 46/54; Neml 27/62; Furkan 25/68.

kulluk edilmemesi²⁷ çağrısı gereğince duanın muhatabı Allah Teâlâ'dır. Bu açıdan Allah Teâlâ'nın hiçbir şeyde ortağı olmadığına itirafıdır dua. Peygamber efendimizden toplumuna ulaştırılması istenen mesaj da Allah'tan başkasına yönelmemeleri olarak özetlenebilir. Mekke halkı Allah'ı bilmelerine²⁸ karşı onu gereği gibi tanıyamamışlardır²⁹. Sifatlarını farklı varlıklara atfederek, Allah'a ortaklar üretmişlerdir.

Kur'an'ın dua öğretilerinde öncelikle duanın yönünün O'ndan başkasına çevrilmemesi vardır. Zira dualara O'ndan başkasının cevap vermeye gücü, yetkisi ve imkanı yoktur³⁰.

“Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır³¹.”

Duanın olmazsa olmazı olan bu durum şüphesiz bireyi sorumlu olduğu ve beklentilerinin yegâne cevaplayıcı olan tek bir varlığa bağlamaktadır. O'nun dışındaki her türlü varlık bireyin yaşamında nihai anlamda belirleyici değildir. Etrafındaki büyük küçük, güçlü zayıf bütün varlıkların da kendisi gibi yaratılmış olduğu, dolayısıyla muhtaç olduklarının ve ancak her şeyin sahibi olan yüce yaratıcıya olan bağlılığın bu muhtaçlığa çözüm olacağı ve kendisine yücelik katacağının farkındalığıdır dua. Bu anlayış bireyin özgüven oluşturmada önemli bir etkidir. Özgüven değeri yüksek bireylerin kendini gerçekleştirebilme yetisi daha yüksek olacaktır. Aynı zamanda hiçbir kimseye varlık açısından bağımlı olmama bireydeki özgürlük değerinin daha güçlü ifade edilmesini sağlayacaktır. Yaratılış bakımından aynı keyfiyetteki varlıklara bağımlı olmamak bireyin kendi olması ve özgür iradesini ortaya koyabilmesini daha kolay hale getirecektir.

²⁷ Sad 38/65; Fâtır 35/3; Taha 20/98; Mümin 40/65; Zuhuruf 43/45.

²⁸ Mü'minun 23/84-89.

²⁹ Enam 6/91.

³⁰ Enam 6/63; Araf 7/37,97; Zümer 39/39; Ahkaf 46/5.

³¹ Mümtehine 60/4

Eğitim bireyin sahip olduğu i yetileri gün yüzüne çıkarmaya alıřırken³², bireyde özgüvenin oluşmasına gayret eder. Bu değere sahip bireyler ancak kendini gerçekleştirme konusunda emin ve güvenilir adımlar atabilirler. Aşkın bir varlığa tam anlamıyla bağlı bir bireyde özgüvenin ortaya konması daha kolay gerçekleştirebilir. Bu açıdan dua bilinci bütün bu değerlerin oluşturulmasında eğitime büyük katkılar sağlayabilir.

2.2. İnsana ancak çalıştığının karşılığı vardır.

Kur'an'da, çaba olmadan bir konu ile ilgili gayret gösterilmeden yapılan dualara örnek bulmak mümkün değildir. Onun ğretlerinde, öncelikle elden gelen ne varsa ortaya konulması ve bu gayretin peşine yaratıcıya iltica edilmesi temel prensiptir. Nitekim Hz. Musa kavmi için verdiği onca mücadele ve gayretten sonra başka yol bulamayınca Allah'a şöyle dua etmiştir:

*Ey Rabbim! Ben ancak kendim ve kardeşimle baş edebilirim. Bizimle fasık toplumun arasını ayır*³³.

Aynı şekilde Hz. Nuh, sözlerinin dinlenilmesi ve kabul görmesi için elinden gelen gayreti sarf ederken aynı zamanda şöyle diyordu:

*Ey Rabbim! Kavmimin beni yalanlamasına karşı bana yardım et*³⁴.

Yine Hz. Yusuf içine çekilmek istenilen duruma direnmesi ve suçlamalara muhatap olması nedeniyle Allah'a şöyle dua etmişti:

*Ey Rabbimiz! Benim için zindan, bunların çağırdığı şeyden daha iyidir. Eğer tuzaklarına engel olmazsan, onlara uyar, cahillerden olurum*³⁵.

---

³² Yıldız Kızılabdullah, "Kavramsal ereve: Eğitim, ğretim ve Din" *Din Eğitimi*, Grafiker yay., edit. Recai Doğan, Ankara, 2012, s.44.

³³ Maide5/ 25

³⁴ M'minun 23/26

³⁵ Yusuf 12/33

Hastalıklarına karşı gösterdiği sabır sonucu duası kabul olan Hz. Eyyub'un dua tavrı da müminler için güzel bir örnektir.

*Bu hastalık gerçekten beni sarıverdi. Sen ise merhametlilerin en merhametli olanısın*³⁶.

Lut aleyhisselam toplumunun sapkın davranışlarına karşı vermiş olduğu mücadele neticesinde başarıya ulaşamayacağını anladığında rabbine sığınmıştı.

*Ey Rabbim! Beni ve ailemi kavmimin yapmakta oldukları şeyden kurtar*³⁷.

*Ey Rabbimiz! Halkı zalim olan bu şehirden bizi çıkar. Katından bize bir veli ve bir yardımcı gönder*³⁸.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin hayat kesitlerinden aktarılan bu dualar, insanın çalışmasının ve gayretinin esas olduğunu, bu çerçevede yapılacak duaların makbul ve anlamlı olacağını göstermektedir³⁹. Bu anlayışa sahip bireylerde çalışma azmi üst seviyede olur. Kişi ulaşmak istediklerini ne kadar çok arzu ettiğinin göstergesi olarak ve bu gayreti duanın kabulü olarak gördükçe azimliliği o derece güçlü olacaktır. Günümüz eğitim sisteminde yer verilen bu değerler şüphesiz böyle bir dayanak ile süreklilik kazanacağından davranış haline dönüşecektir. Çalışma azmi, gayretkeş olma gibi değerler edinen birey kendi çabalarının neticelerini elde ettikçe de özgüven değerini sağlamlaştırma imkânına kavuşacaktır. Bu edinilen değerler bireyde daha farklı değerlerin –ümitvar olma, iyimserlik gibi- yerleşmesine de katkı sağlayacaktır. Bütün bu gayret ve çalışmaların sonucunu Yaratıcıya havale etmek ise bireyi ruhsal huzurun ve dinginliğin tarifsiz lezzetiyle buluşturacaktır.

---

³⁶ Enbiya 21/83

³⁷ Şuara 26/169

³⁸ Nisa 4/75

³⁹ Ali İmran 3/195; Necm 53/40

Ayrıca hiçbir şey yapmadan her şeyi başkalarından bekleme gibi bir atalete kapılmayacak, kendi yapması gereken işlerin peşinden ısrarla gidecek ve bu konudaki sorumluluğunu yerine getirerek sorumluluk sahibi olduğunun farkında olacaktır. Sorumluluk değeri ise bireyin topluma ve kendisine karşı olan saygısını arttıracacağı gibi, birey sorumluluklarını yerine getirmekle toplumda işleyen düzenin devamının da dayanağı olacaktır. Toplumsal düzen ise disiplin değerinin bireyde oluşumu ve devamı için önem taşımaktadır.

Dünya hayatı birçok meşakkati içinde barındırmaktadır. Zira bu hayat bir imtihandır. Sorumluluklarını yerine getirirken birey bazen güçlü engellerle karşılaşabilir. Bu durumda peygamberlerin dualarında sabretme değerinin farkına varacaktır. Sorumluluklarını yerine getirirken karşılaşılabilecek sıkıntı ve zorluklara sabır ile karşı koymayı öğrenecektir. Sabır değeri bireyin ayakta kalma çabası ve psikolojik dengesinin muhafazası için önemli bir değerdir.

2.3. Kendin için istediğini kardeşin için de istemek.

İman edenler Kur'an'da, nimetleri birbirleriyle paylaşanlar olarak övülmektedir. Hatta Kur'an müminlerin kardeşlerini kendilerine tercih ettiğinden bahseder. Bu nedendir ki dua ederken bir Müslüman duasını sadece kendine hasretmez, bütün inananları hatta bütün insanlığı duasında anar. Kur'an öğretileri olarak dualarda, "ben" tekil zamirinden daha çok "biz" ifadesi vurgulanmıştır. Dua edenler kendileri ile birlikte diğerleri içinde niyazda bulunmuşlardır. O halde dua ederken bir Müslüman, sadece kendisi için istekte bulunmamalı herkesi duasına dahil etmelidir. Umulur ki bu genel istek sebebiyle duası kabul edilenlerden olur.

Dualarında "ben" dili yerine "biz" dilini geliştiren bireyde başkasını da düşünmeyle başlayan bu tutum zaman içinde başkasını öncelemeye doğru gelişim gösterecektir. Dua etme adablarından olan bu

durumu benimsemiş olan birey, bencillik, kıskançlık, düşmanlık gibi birçok kötü sayılan ahlaki tutumlardan kendini korumuş olur. Paylaşım, diğergâmlık, sevgi, merhamet, şefkat, gibi birçok güzel olan ahlaki davranışları içselleştirir. Bunun neticesinde empati kurabilme değeri bireyde gelişim gösterir. Bu kazanım ise eğitimin değer olarak öğrencilerde oluşturmaya çalıştığı bir durumdur. Empatik tutumlar ise sağlıklı bir toplum için o toplumun bireylerinin karakteristik özelliği haline gelmelidir. Toplumsal bilincin oluşturulması ve devamının sağlanmasındaki en önemli unsurlardan olan başkasını da düşünebilme, huzurlu, sorumlu ve müreffeh yaşamın öncelikli olarak benimsetilmesi gereken değeridir.

Somut örnekler için Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlere bakmak yeterli olacaktır.

“Ey Rabbimiz! Bizlere dünyada ve ahirette güzellikler ihsan eyle azabından muhafaza eyle.”⁴⁰

“Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et.”⁴¹

“Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmuzsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.”⁴²

“Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru.”⁴³

⁴⁰ Bakara 2/201

⁴¹ Bakara 2/250

⁴² Bakara 2/286

⁴³ Ali İmran 3/16

“Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et.”⁴⁴

“Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve Müslüman olarak bizim canımızı al.”⁴⁵

“Sen, bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en hayırlısısın”⁴⁶

“Biz yalnız Allah’a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğunun baskı ve şiddetine maruz bırakma!”⁴⁷

2.4. Hakkında bilgi bulunmayan konularda duacı olmamak.

Hakkında hiçbir bilgi bulunmayan, nasıl neticeleneceği bilinemeyecek hususlarda yaratıcıdan istekte bulunulmaması gerektiğini yine Kur’an’dan öğrenmekteyiz. Nitekim bir ayette Hz. Nuh’un kendisine iman etmeyen oğlu için Allah’tan istekte bulunmasının karşısında uyarı alması sonucu şöyle dua ettiği bize bildirilmektedir:

Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum⁴⁸.

Ayrıca insan kendisi için neyin iyilik neyin kötülük getireceği konusunda kesin bir bilgiye sahip değildir. *“Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir şerdir. Allah bilir de siz bilemezsiniz.”⁴⁹* ayetinde belirtildiği üzere insan Allah’tan bir şeyi isterken sonucunu tahmin edemeyeceği konularda dikkatli olmalı hatta

---

⁴⁴ Ali İmran 3/147

⁴⁵ Araf 7/126

⁴⁶ Araf 7/155

⁴⁷ Yunus 10/85

⁴⁸ Hud 11/47

⁴⁹ Bakara 216

takdirini Allah'a bırakmalıdır. Yapabileceğini yapıp gerisini Allah'a havale etmeli ve sabır içinde O'nun takdirine razı olmalıdır. Ola ki isteği kendisi için fayda sağlamayacaktır ya da isteğin kabulü için zaman uygun değildir ya da belki Allah isteğinden daha iyisini bahşedecektir. Bununla beraber, *"insan hayra dua eder gibi şer için de dua etmektedir."*⁵⁰ Ne istediğinin farkında olamayacak kadar kin ve hırs ile ağzından sözler çıkıvermiştir. Ya da cahilce kendisi veya başkası için şerri istemekte ısrarcı davranmıştır. Bu gibi duaların Allah katında kabul görmeyeceği belirtilen ayetlerden çıkarılmaktadır. O halde dua öğretisinin bir diğer maddesi neyi, niçin, nasıl ve ne zaman istediğimiz konusunda hiç değilse sağlıklı bilgilere sahip olmamız gerektiğidir. Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ, laubali ve gafil bir kalbin duasını (ne dediğini bilmeyen insanın gafilce ve ciddiyetsizce yaptığı duayı) kabul etmez"*⁵¹.

Anlaşıldığı üzere istemeyi bilmek ya da ne istediğini bilmek duanın kabulünün şartlarından biridir. İstemek veya ne istediğini bilmek ise ancak bireyin kendisini ve çevresini bilmesiyle gerçekleşebilecek bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında dua hayal ve temennileri kapsamayan, birey ve çevresiyle bağlantılı olabirliklerden oluşmalıdır.

İnsan istemenin ne anlama geldiğini bilmelidir. Evren, isteklerimize verilen bir cevaptır. Bilim adamı, deneylerinin, teorilerinin, gayretlerinin, özetle isteğinin cevabını Evrenden bir formülasyon olarak alacağı konusunda güvende hisseder kendini. Bu da bir çeşit duadır, eğer bilim adamı, evrendeki câri kanunları anlamak için doğru bir talepte bulunursa, üsul ve metod bilirse, cevabını almaktadır.

⁵⁰ İsra 17/11

⁵¹ Tirmizi, Dua 66; Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, Haydarabad 1923, I, 493; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, İstanbul, 1981, 177.

Talebinizin şekline bağlı olarak bir cevap alırsınız. Eğer umduğunuz cevabı almıyorsanız, bu Evrenin değil sizin hatalı olduğunuzu gösterir. Çünkü kanun hata yapmaz. Kanunu anlamayan ya da anlasa da riayet etmeyen hata yapar. Eğer kanunsuz yani rastgele [randomly] bir evrende yaşıyor olsaydık, yaptığımız işlerin istediğimiz gibi sonuçlanmamasını ya da ettiğimiz duaların kabul edilmemesini bekleyebilirdik. Fakat birçok âlem var ve her âlemin, hem göklerin hem de yeryüzünün kendine ait kanunları var ve bir insan eğer isteklerinin cevabını almak istiyorsa, yani göklere sesini duyurmak istiyorsa bu kanunlara riayet etmek zorunda⁵².

Duadaki bu bilinç bireyin kendini ve dolayısıyla çevresini araştırmasında ve tanınmasında motivasyon işlevi görecektir. Bu durum bireyin çalışma azmini destekleyeceği gibi var olan durumlar karşısında aceleci yargılara varmayıp durumu gözlemleyip anlamaya çalışmak gibi erdemli tutumları kazanmasına yardımcı olacaktır.

2.5. Dualarından çabuk vazgeçmemek.

Rasûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Herhangi bir kul, ellerini kaldırır ve Allah’tan bir dilekte bulunursa; acele etmediği takdirde kesinlikle duasına icâbet edilir.” Efendimiz, “Acele nasıl olur yâ Rasûlallah?..” diye sorulduğunda da şöyle mukabelede bulunmuştur: “Dua ettim ettim, kabul olmadı” der (de vazgeçer), işte bu yanlıştır; dua yerine gelene kadar ısrar etmek gerekir.”⁵³ Allah Rasûlü (aleyhissalatü vesselam) “şeksiz-şüphesiz, kabûl olacağından emin” bir halde dua edilmesini tavsiye buyurmuştur.

---

⁵² Tefvik Çalışkan, *İncil’de Dua*, <http://yeryuzumirascilari.com/yym/2011/incilde-dua/> 03.09.2013

⁵³ Buhari, Deavaat, 22; Müslim, Zikr, 92; peygamberimizin dualarını üç defa tekrar ettiği ve böyle yapılmasını tavsiye ettiği de belirtilmektedir.

Dua bilinci bireye bitmek tükenmek bilmeyen ama usulüne uygun olan talepkârlığı öğretir. Dua, isteklere ulaşabilme yolunun bu konudaki niyetin ve gayretlerin devamına bağlı olduğunu öğretir. Nitekim “taş delen suyun kuvveti değil devamlılığıdır” anlamındaki atasözü bu konuyu çok veciz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kazanımlar öğrencinin öğrenme isteğindeki doyumsuzluğuna ve öğrenecekleri için ısrarına yardımcı olacaktır. Bununla beraber sürekli bir ümitvarlığı öğreteceğinden, bireyin beklentilerini ve bu beklentileri uğrundaki mücadelesini sürekli canlı tutacaktır. Bu değerler bireyin kendisi ve içinde bulunduğu toplum için aktif bir konum edinmesinde ve toplum içindeki etkinliğini sürdürmesinde önemli değerlerdir.

Tutum ve davranışlarımızın temelinde duygularımızın bulunduğu bilinen bir gerçektir⁵⁴. Aynı şekilde dua öğretimi ve eğitimi de daha çok duygusal alanla ilgilidir. Bireylerin duygusal olarak yoğun olduğu gelişim dönemleri göz önünde bulundurulursa dua ve değer eğitimine hangi dönemde ağırlık verilmesi gerektiği belirlenmiş olur. İnsanın tecrübe ettiği psikolojik hallerin başında duygu gelmektedir. Bu halin bireyin bütün yaşamını etkisi altına alacağı da yapılan çalışmalarda belirtilmiştir⁵⁵. Duygular aynı zamanda karakterin oluşmasında da önemli etkilere sahiptir⁵⁶.

Her ne kadar 4-9 yaş arası duygusal öğrenme çağı⁵⁷ olarak tasnif edilse de çocukların bu yaşlardan önce de öğrendikleri bilinmektedir⁵⁸. Özellikle çocukta güvenme, sığınma ve sevme duyguları gelişim

⁵⁴ Bknz Yaşar Fersahoğlu, *Duygu Eğitimi*, Marifet Yay. İstanbul, 1998., ss9-24.

⁵⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB Yay.,Ankara,1983, s. 29; Sindy L. Pressey Francis P. Robinson, *Psikoloji ve Yeni Eğitim I*, MEB Yay., İstanbul,1991, s.193.

⁵⁶ H. Mahmut Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2008, s.30

⁵⁷ Beyza Bilgin v.dğr., *Din Öğretimi*, Gün Yay., Ankara, 1997, s. 74.

⁵⁸ Bilgin, *Din Öğretimi*, s.75

devrelerinin en başında var olan duygulardır⁵⁹. Bu duyguların beslenmesi ve doğru yönde sevki en başta anne-babaya düşen görevdir. Bu eğilimler zamanla bireyde fitri olarak bulunan Allah tasavvurunun gelişip yerleşmesinde etkili olacaktır. Böylece sağlam bir zemine yerleştirilen bu duygular bireyin vicdani gelişiminin seyrinde duaların eğiticiliğine açık hale gelecektir⁶⁰.

Çocuklar çevresi ile irtibata yetişkinler vasıtasıyla geçerler. Anne ve babalar çocukların yaşatlarından önce ilişki kurdukları yetişkinlerdir. Onların her söyleyip yaptıkları kayıtsız şartsız çocuk tarafından kabul edilir ve büyüklerin ilgisi ve takdiri beklenir. Bu şüphesiz duygusal bir bağdır. Bu noktadan bakıldığında büyükler çocuklar için, geleceği gösteren aynalar gibidir⁶¹. O halde değer yargılarının kazandırılması da bu ilişkinin ideal biçimde kullanılmasından geçer. Din eğitimi ilk başlangıcından beri rol model yöntemiyle sağlanmıştır. Zira “yapmadıklarınızı niçin söylüyorsunuz”⁶² vahyinin muhatabı olan ilk Müslümanlar başta peygamber efendimiz olmak üzere kendi hayatlarında yer vermedikleri davranışları başkalarına tavsiye etmemişler, davranış ve sözleriyle örnek olmuşlardır. Ebeveynler dualarıyla çocuklarına örneklik oluşturmalıdırlar. Onların bu tutumlarını gözlemleyen çocuklar ebeveynlerindeki bu dua anlayışını küçük yaşlardan itibaren özümseyeceklerdir. Böylece duaların onların vicdani eğitimine katkıları en temelden başlamış olacak ve zamanla içselleşecektir.

Daha sonraki dönemlerde çocuğun okul yaşamını oluşturan bölümde din eğitimiyle meşgul olan eğitimciler devreye gireceklerdir. Dualar birtakım Avrupa ülkelerindeki okullarda olduğu üzere bir dersin

---

⁵⁹ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, DİB. Yay., Ankara, 1991, s. 54; Fersahoğlu, *Duygu Eğitimi.*, s.45.

⁶⁰ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler.*, s.59.

⁶¹ Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, DİB Yay., Ankara, 1991, s.73-74.

⁶² Saf suresi 2-3

başlangıcında ve sonunda yapılması gerekli bir format⁶³ şeklinde olmamalıdır. Nihayetinde Hristiyanlığın ibadet anlayışının genel olarak dualardan oluştuğu⁶⁴ göz önünde bulundurulursa bu durum yadsınmayabilir. Ancak söz konusu İslam olduğunda dua, dinin tamamını kapsayan bir ibadet değildir. Haddizatında dua saati olarak isimlendirilen bir dersin içeriğinde zorunlu dualar olması ve bunların belli kalıplar biçiminde tekrarlanmasından bir netice elde edilemeyecektir. Dualar, ortamın oluştuğu zamanlarda içten gelerek kuralsız ve kafiyesiz samimiyetle yapılmalıdır. Çocukların o anki durumu dua etmeye uygun ve anlamlı görülüyorsa dua edilmelidir. Aynı şeyin duanın içeriği için de geçerli olduğunu ilave etmek gerekir. O halde sadece dua edilip edilmeyeceği değil, ne hakkında dua edileceği de dersin içeriği, çocukların içinde buldukları durum ve toplumsal hissiyatın o anki şartlarına bağlıdır.

Sonuç

Bu çalışmada dinsel bir ritüel olarak duanın bireyler üzerindeki etkileri ve değerler eğitimindeki yeri ve yapabileceği katkılar incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede duanın bir taraftan insan şahsiyetinin gelişmesinde; birçok değerın birey hayatında yer bulması bakımından da değerler eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Diğer taraftan duanın, modern çağın en önemli sorunlarından olduğu görülen intihar, depresyon, , bencillik, aşırı tüketim, ırkçılık ve ateizm gibi sorunların üstesinden gelinmesinde değerler eğitiminin vazgeçilmez unsurları arasında yer aldığı görülmüştür. Bu bakımından sağlam bireylerin topluma kazandırılmasında dua ritüelinin sağlayacağı olumlu

⁶³ Fatih Malakçı, *Dua Eğitimi ve Öğretimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens., İstanbul 2006,s.47.

⁶⁴ Malakçı, *Dua Eğitimi ve Öğretimi*, s. 28-29. Hristiyanlıkta ibadet için bknz. Tümer v.dğr., *Dinler Tarihi*, s. 264-265.

desteği eğitim kurumlarının göz ardı etmesi düşünülemez. Duanın bu tesirinin -gerek formal gerekse informal eğitim açısından- nasıl oluşturulabileceği üzerinde daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Derse besmele ve hamd ile başlanması ya da anlatılacak konu ne gerektiriyorsa, konuyla alakalı –örneğin hac konusu ise “Rabbim bizlere de bu kutsal görevi ifa etme imkânı ver”- kısa bir dua edilebilir. Bu dua ders sonunda da yapılabilir ya da tekrarlanabilir. Konu ahlaki bir durumla ilgiliyse o ahlaki durumu talep eden cümleleri içeren dualar edilebilir. Ders içeriklerinin dışında toplumun o zamanlardaki hassasiyeti gözetilerek o bağlamda dualar ile öğrencilerin dua farkındalığı yükseltilebilir. Böylece aynı zamanda toplumun hassasiyetleri de genç nesle tanıtılabilir. Ancak bu dualarda İslam’ın gözettiği dua bilinci dışına çıkılmamalıdır.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, İstanbul, 1981.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara, 1994.
- Ayas, Mehmet *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Dua Anlayışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Samsun, 2007.
- Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, 9 Eylül İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İzmir, 1991.
- Bazarkulov, Seyfullah, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*, Ankara Üniv., (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Bebek, Adil, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, İstanbul: Rağbet Yayınları.1998.
- Bergson, Henri, *Dinin ve Ahlakın Kaynakları*, ç. Mahmut Özdil, İstanbul, 2011.
- Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*, DİB Yay., Ankara, 1991.
- Bilgin, Beyza; Selçuk Mualla, *Din Öğretimi*, Gün Yay., Ankara, 1997.

- Bilhan, Saffet, *Eğitim Felsefesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay., Ankara, 1991.
- Buhari, , *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları C.3*, Ankara, 1985.
- Carnegie, Dale, *Üzüntüyü Bırak Yaşamaya Bak*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, Kitsan, İstanbul, trhsz.
- Carrel, Alexis, *Dua*, Çev. Alper Yücetürk. Yağmur Yayınları, İstanbul, 1967.
- Çalışkan, Tevfik, *İncil'de Dua*,
<http://yeryuzumirascilari.com/yym/2011/incilde-dua/> 03.09.2013
- Çamdibi, H. Mahmut, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2008.
- Doğan, Mecbure, *Dua'nın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Duygu Eğitimi*, Marifet Yay. İstanbul, 1998.
- Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara 1996.
- Firuzabadi, Mecidüddin, *Kamusü'l-Muhit*, C.4, Darul Marife, Beyruth, trhsz.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Hakim, Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Haydarabad 1923, I.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Karaman, Fikret, *Din ve Sosyal Hayat*, DİB yay., Ankara, 2011.
- Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temelleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1992.
- Kızılabdullah, Yıldız, *"Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din" Din Eğitimi*, Grafiker yay., edit. Recai Doğan, Ankara, 2012.
- Kufralı, Kasım, *"Dua" maddesi*, MEB İslam Ansiklopedisi, 5. Bsk., C.3, s.650, İstanbul 1978.
- Link, Henry, *Dine dönüş*. Çev. Ö.Rıza Doğrul. Tan Matbaası, İstanbul, 1949.
- Malakçı, Fatih, *Dua Eğitimi ve Öğretimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens., İstanbul 2006.
- Marinier, Pierre, *Dua Üzerine Düşünceler*. Çev. Sadık Kılıç, Nil Yayınları İzmir, 1991, Nil Yayınları, s. 33.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, 2010/53 sayılı genelge, 18. Milli Eğitim Şurası Kararları.
- Müslim, *El-Camiu's Sahih*, İstanbul, trhsz.
- Parladır, Selâhattin, *"Dua"*. İslam Ansiklopedisi, 1994,C.9.

- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.
- Pressey, Sindy L.; Robinson Francis P., *Psikoloji ve Yeni Eğitim I*, MEB Yay., İstanbul, 1991.
- Reboul, Oliver, *Eğitim Felsefesi*, çv. Işın Gürbüz, İletişim Yay., İstanbul, 1991.
- Sarı, Mevlüt, *El-Mevarid*. Bahar Yayınları, İstanbul, trhsz.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, DİB. Yay., Ankara, 1991.
- Sinanoglu, Oktay, *Eğitimin Amacı*, <http://www.bilgicik.com/yazi/egitimin-amaci-prof-dr-oktay-sinanoglu/>, 04.06.2013.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Dua*, Yeni Ufuk Neşriyat İstanbul, 1996.
- Şeriati, Ali, *Dua*, Çev. Kerim Güney, Birleşik Yayınları, İstanbul, 1993.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa Sevre, *Sünen-i Tirmizi*, Çev. Osman Z. Mollamehmetoğlu. Yunus Emre Yayınları, İstanbul, 1981.
- Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1993.
- Ulusoy, Kadir; Dilmaç, Bülent, *Değerler Eğitimi*, Pegem Yay., Ankara, 2012.
- Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB Yay., Ankara, 1983.